

Fitxa

Josep Vigo Sabaté

Arqueòleg

El vas de boca quadrada del camí de can Grau

FITXA TÈCNICA

Peça: vas de boca quadrada del camí de can Grau

Procedència: camí de can Grau (la Roca del Vallès)

Cronologia: neolític mitjà recent (3.660 anys a.n.e. calibrats)

Característica de la pasta: vermella, amb desgredant de mida petita o mitjana i cocció reductora

Acabat: llis i fi

Mides: Alçada: 75 mm
Amplada: 175 mm
Diàmetre: 160 mm
Gruix màxim: 6 mm
Nansa: 20 x 33 mm

Ubicació: Museu de Granollers

Núm. d'inventari: 7.277

Estat de conservació: restaurat l'abril de 1994, per Sílvia Garriga

Vas de boca quadrada del camí de can Grau. (Fotografia: Siqui Sánchez)

INTRODUCCIÓ

En diferents moments de la prehistòria es produeixen determinats tipus de ceràmiques característiques, com ara la ceràmica cardial, la ceràmica campaniforme i els vasos de boca quadrada. Tots aquests tipus de ceràmica tenen una difusió que s'estén per Europa occidental, i apareixen en un moment determinat; en el cas del vas de boca quadrada, durant el neolític mitjà, ara fa uns 6.000 anys. Dels vasos de boca quadrada trobats a la península Ibèrica, la majoria es localitzen a Catalunya.

DESCRIPCIÓ

Durant l'any 1994 es dugueren a terme els treballs de documentació i excavació arqueològica dels jaciments afectats pel traçat de la ronda sud de Granollers: cal Jardiner I i II i el camí de can Grau. En l'excavació del camí de can Grau es documentà una necròpolis amb vint-i-sis sepulcres de fossa pertanyents al neolític mitjà recent.

Les característiques dels materials i la morfologia de la necròpolis permeten afirmar que es tracta d'un dels jaciments més importants de Catalunya. En aquesta fitxa pretenem centrar la nostra atenció en una terrissa ceràmica que fa uns anys havia estat centre d'atenció i debat entre els especialistes: el vas de boca quadrada.

En la fossa CCG33 va aparèixer un vas de boca quadrada; es tractava d'un enterrament excavat a terra, l'extrem NE del qual tenia

forma d'absis. En la fossa va aparèixer un individu masculí adult i l'aixovar que l'acompanyava: un vas de boca quadrada, un fragment de vas ovoide carenat, una punta de sageta de sílex melat, dues làmines de sílex retocades, onze punxonx d'os i una plaqueta d'os; tot això situat sota el bras dret. Aquestes eines trobades a la fossa podrien servir per al processament vegetal (per exemple, la sega), per treballar la fusta, per al processament de la carn i per al treball de la pell. Els objectes trobats a la fossa que conformen el que coneixem com a aixovar, haurien tingut un ús quotidià, i posteriorment un ús ritual, però no es descarta un únic ús ritual. El vas de boca quadrada és de dimensions mitjanes, amb una cocció reductora, amb un desgreixant de mida petita o mitjana, sense cap tipus de decoració i amb una bona allisada. És una peça singular per la seva forma, i presenta trets que la posarien en contacte amb altres zones. Les característiques tecnològiques impliquen un comportament funcional particular amb problemes per suportar el xocs i les tensions tèrmiques; i, pel que fa als angles del vas, poden tenir problemes en la cocció.

CONTEXT HISTÒRIC

Aquest tipus de vas va donar el nom a una cultura originària de la Itàlia septentrional que apareix durant el neolític mitjà: la cultura del vas de boca quadrada (VBQ). Aquesta cultura se situaria entre el 4680 i el 4360 —cronologia calibrada abans de la nostra era (a.n.e.)—. L'origen de la cultura VBQ prové de tradi-

cions del neolític antic local, de les xarxes d'intercanvis pel mar Adriàtic, lligades a la difusió de l'obsidiana de Liperi. El ritual d'enterrament es caracteritza per la inhumació dels individus en fosses simples, en fosses delimitades per pedres o en cistes. Les necròpolis principals posen en evidència els aspectes més codificats del ritual (l'orientació dels esquelets; la posició flexionada sobre el cantó esquerre; el cap, al nord i mirant a l'est). Les formes ceràmiques documentades són els gobelets, les grans escudelles, i les formes ovoides; totes tres, amb boca quadrada. La tècnica decorativa utilitzada és la impressió i la incisió; els motius decoratius són geomètrics.

Pel que fa a la indústria lítica, es caracteritza per la presència de peces foliàcies, per les puntes de sageta amigdaloides, pel retoc abrupte i per la tècnica del microburí; la matèria primera utilitzada és el sílex, el sílex melat i l'obsidiana. També apareixen figures femenines en argila. A la península italiana, fora del territori d'expansió de la cultura VBQ, compten amb alguns exemplars de recipients de boca quadrangular: Paso di Corvo (Foggia, Poullies), Prato don Michele (II^a S. Domino, arxipèlag de Tremiti, Foggia, Poullies), Ile Lipari (Messina, Sicília).

Els vasos de boca quadrada estan ben representats a l'Europa occidental; també la seva presència és documentada a l'Europa de l'est, concretament a la conca dels Càrpats. Dins de l'àrea occidental, la seva presència és coneguda al sud-oest d'Alemanya. A la zona austríaca, un dels jaci-

ments on es troben aquests tipus de recipients es Gradonna/Kals (Lienz, Ost-Tyrol). A Suïssa, els trobem a: Sur-le-Grand Pré (Saint Léonard, Valais), Sous-le-Scex (Sion, Valais), Delley/Portalban (Friburg). La presència de recipients i de fragments de recipient de boca quadrada descoberts a França és nombrosa: Abri Pendi-moun (Castellar, Alps Marítims), Giribaldi (Niça, Alps Marítims), cova d'Antonnaire (Montmaur-en-Diois, Drôme), cova de Cros (Saillac, Lot), Muides-sur-Loire (Loir-et-Cher), etc.

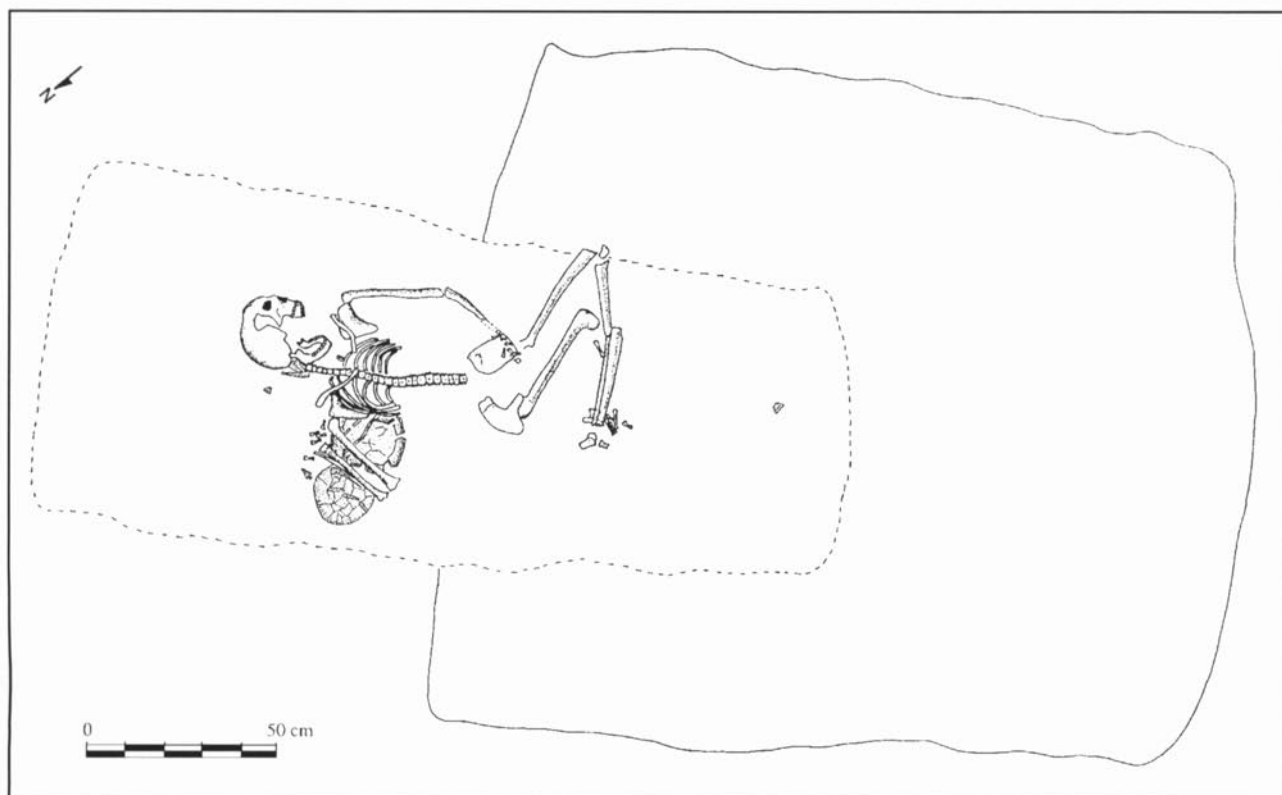
A la península Ibèrica, a la façana atlàntica tenim constància de la presència d'aquests vasos ceràmics a Arcias Atlas (Porto), Anta de Vila Conde (Algarve) i a la façana litoral mediterrània, els

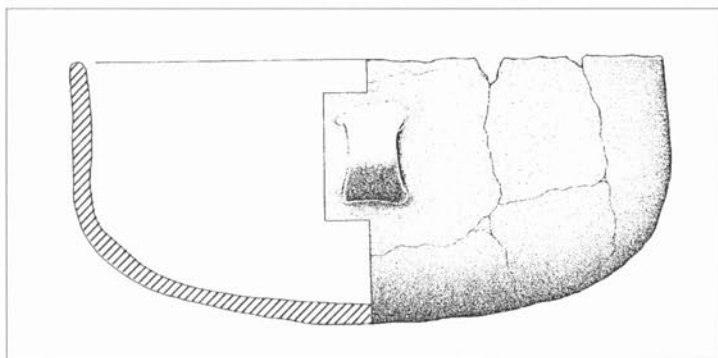
trobem a Andalusia (Alhama de Granada) i a València (Riodeva, Torrealta). És a Catalunya on es troba la major concentració de vasos de boca quadrada de la península: al Gironès, a Sant Julià de Ramis i al puig d'en Roca (Sant Gregori); al Vallès Oriental, a la bòbila de can Torrents (Montornès), al camí de can Grau (Granollers); al Vallès Occidental, a la bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès), a la bòbila Bellsolà (Santa Perpètua de Mogoda); al Baix Llobregat, a can Tintorer (Gavà), a la cova de l'Or (Santa Creu d'Olorda); al Tarragonès, a la cova de les Gralles (Rojols).

Al nord-est peninsular la presència de vasos de boca quadrada està documentada dins de la cul-

tura catalana dels sepulcres de fossa, subdividida en les fàcies de l'Empordanès, Vallesà i el Solsonià, característica del neolític mitjà de la regió, se situa entre la meitat del cinquè mil·lenni i el primer terç del quart mil·lenni a.n.e., període caracteritzat per les inhumacions en posició flexionada dins de les fosses delimitades per cercles de pedres i de vegades dins de cistes. Els vasos poden ser dividits en dos tipus: escudelles globulars, en forma de cubeta, poc profundes, amb una boca més o menys ampla, rectangular; i tasses carenades amb nansa tubular horitzontal, base convexa i obertura quadrangular.

Dibuix de l'enterrament CCG33. (Dibuix: Joaquín Villafuella).

Detall del vas de boca quadrada del camí de can Grau.
(Dibuix: Joaquín Villafruela). Escala 1:2, aprox.

HIPÒTESIS

Segons J. Tarrús, la presència d'aquests recipients en les necròpolis catalanes fa pensar en la penetració d'aquest tipus de ceràmiques més enllà de la Itàlia septentrional a través del sud de França. Per A.M. Muñoz, en canvi, les tasses carenades podrien evocar les del sud de França (Liguria) i les escudelles globulars remetrien als exemplars coneguts en l'àrea nord-africana.

Basant-se en l'aparició d'aquests vasos de boca quadrada, Maluquer de Motes va plantejar la possibilitat de relacions entre Itàlia, França i la Península Ibèrica, a partir de la comparació dels materials descoberts i de l'observació de les similituds i diferències a les tres zones esmentades. A la Itàlia septentrional la major part d'aquests recipients vénen de contextos domèstics, mentre que a Catalunya apareixen en contextos funeraris: la majoria de jaciments d'aquesta cronologia a Catalunya o bé són necròpolis o bé sepulcres. A causa de la falta d'investigació no s'han trobat jaciments d'hàbitat i en els pocs documentats que hi ha no s'han trobat vasos de boca quadrada.

Un clar exemple és la necròpolis del camí de can Grau. L'aparició d'obsidiana a Catalunya, com ara l'apareguda al sepulcre de fossa de Ripollet del Vallès, implicaria una circulació de materials.

Cal dir que l'estructura on es trobà el vas de boca quadrada al jaciment del camí de can Grau va donar una cronologia de 3.660 anys a.n.e. calibrada, pertanyent al neolític mitjà recent. Un altre tret a destacar és el fet de l'aparició del vas de boca quadrada en un conjunt funerari com el del camí de can Grau, perquè aquest no és un fet regular. Segons els autors de la monografia del camí de can Grau, això li podria atorgar un paper diferenciador, ja que dins del conjunt ceràmic trobat al camí de can Grau només hi apareix un vas de boca quadrada. Encara que els vasos de boca quadrada trobats a Catalunya tenen paral·lelismes amb els d'Itàlia, conserven uns trets propis que els en diferencien: les formes i l'absència de decoracions. Totes aquestes característiques fan pensar en una producció local d'una forma ceràmica forana, que implica la circulació bé d'idees bé de grups humans.

BIBLIOGRAFIA

- Martí, M.; Pou, R.; Carlús, X. (1997): *La necròpolis del neolític mitjà i les romanes del camí de can Grau (la Roca del Vallès, Vallès Oriental). Els jaciments de cal Jardiner (Granollers, Vallès Oriental.)* Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- Bazzanella, M: «Les vases à oeuvertre carrée en Europe occidentale» a: *La culture de Cerny. Nouvelle économie, nouvelle société au Néolithique*.
- Binder, D. (1990): «Néolithique moyen et supérieur dans l'aire liguro-provençale: le cas de Giribaldi (Nice, Alpes-Maritimes, France)» a: *Autour de Jean Arnal*. Ed. CNRS. Montpellier.
- Maluquer de Motes, J. (1949): «Vasos de boca quadrada en Catalunya» a: *Rivista di Studi Liguri*, núm. 15, pàg. 1-2.
- Muñoz, A.M. (1965): *La cultura neolítica catalana de los sepulcros de fosa*. Publicaciones eventuales, núm. 9. Ed. Inst. de Arqueología y Prehistoria, Universidad de Barcelona. Barcelona.
- Tarradell, M. (1982): *Les arrels de Catalunya*. Ed. Vicens-Vives. Barcelona.
- Tarrús, J. (1981): «El Neolític mitjà a les comarques gironines» a: *Taula Rodona de Montserrat*. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.